

UKKEL

HUIZEN EN VILLA'S

BRUSSEL, STAD VAN KUNST EN GESCHIEDENIS

Coördinatiecomité

Thierry Wauters, Kabinet van de staatssecretaris bevoegd voor Monumenten en Landschappen
Muriel Muret, Manoëlle Wasseige, dienst Monumenten en Landschappen
Ode Goossens, Emmy Toonen, Sybille Valcke, dienst Monumenten en Landschappen.

Tekst en iconografie

Emmanuelle Dubuisson.

Dankbetuigingen

Onze dank gaat uit naar alle personen en instellingen
die bijgedragen hebben tot deze publicatie:

Anne Lauwers en Dominique Dehenain van de Archives d'architecture moderne;
de heer Pierrard, voorzitter van de Cercle d'histoire, d'archéologie et de folklore d'Uccle
et environs; het Hortamuseum; Patrick Derom en Brigitte Geerinckx, Réginald de Kerchove
d'Ousselghem, Lydia Kümel, Jacques Lemercier, Vicky Psachoulias, Henri Quittelier, Andrée
Speetjens, mevrouw Thewys en Marcel Vanhulst.

ILLUSTRATIES

b = boven; m = midden; o = onder; r = rechts; l = links

nr. = nummer van de wandeling

Alle gereproduceerde prentbriefkaarten dateren uit het begin van de 20ste eeuw.

A.C.I.: 2 (b); Archives d'architecture moderne: 22, 23, 24 nr. 1, 27 nr. 15; Cercle d'histoire, d'archéologie et de folklore d'Uccle: 7 (b); Verzameling oude prentbriefkaarten van Andrée Speetjens: 1, 2 (o), 3, 4, 5, 6, 7 (o), 8, 9, 10 (o), 16 (b), 24 nr. 5; Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen: 11 (b), 11 (o-l), 12 (b), 13 (b), 24 nr. 2, 28 nr. 16, nr. 17; Alfred de Ville de Goyet: 11 (o-r), 27 nr. 10, 29 nr. 24, 30 nr. 30; Emmanuelle Dubuisson: 24 nr. 6, David en Alice Van Buuren Museum: 16(o); Marcel Vanhulst, Brussels Hoofdstedelijk Gewest: 10 (b), 12 (o), 13 (o), 14, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 24 nr. 3, nr. 4, 27 nr. 7, nr. 8, nr. 9, nr. 11, nr. 12, 28 nr. 19, nr. 20, 29 nr. 22, nr. 23, nr. 25, nr. 26, 30 nr. 27, nr. 29, nr. 31, nr. 32, 31, 32 en foto's omslag.

INLICHTINGEN

DAVID EN ALICE VAN BUUREN MUSEUM

Léo Erreralaan 41 - 1180 Ukkel - Tel. 02. 343.48.51

Open:

zondag van 13u tot 18u, maandag van 14u tot 18u

De tuinen zijn elke namiddag toegankelijk van 14u tot 18u.

Het museum is bereikbaar via bus 60 en trams 23 en 90.

De Brugmannlaan is bereikbaar via trams 91 en 92.

De Winston Churchilllaan is bereikbaar via trams 23 en 90.

UKKEL

HUIZEN EN VILLA'S

DE GELEIDELIJKE VERSTEDELIJING VAN EEN DORP	2
Boerderijen en landhuizen	2
Nieuwe verkeersaders, een nieuwe wijk	3
De Brugmannlaan	4
Op vakantie... dankzij de omnibus	5
De onvermoeibare Brugmann	7
VAN DE BLOEMENWERF	
TOT HET MUSEUM VAN BUUREN	9
Verskillende periodes en stijlen: van eclectisme tot cottagestijl ...	9
De tweede art-nouveaugolf	12
De art deco en het modernisme	14
EIGEN WONINGEN VAN ARCHITECTEN	17
ENKELE MERKWAARDIGE HUIZEN... ..	20
WANDELING	24

DE GELEIDELIJKE VERSTEDELIJKING VAN EEN DORP

In het begin van de 20ste eeuw bestonden Crabbegat en Kamerdelle slechts uit enkele boerderijen, velden, bossen en landwegen. Crabbegat heeft thans met zijn holle weg een gedeelte van zijn oorspronkelijke vorm bewaard.

Het centrum van Ukkel kort voor 1914. Ondanks de nieuwe gebouwen heeft de gemeente een vrij ruraal karakter bewaard. Op het voorplein bevindt zich de hoeve Hof ten Hecke.

Boerderijen en landhuizen

In het begin van de 19de eeuw vertoonde Ukkel alle kenmerken van een landelijk dorp aan de rand van het bos. Alles bij elkaar ging het om een tiental gehuchten met hier en daar een huis, onderling verbonden door een paar aarden banen en slechts twee belangrijke noord-zuid georiënteerde waren: de Waterlooosesteenweg en de Alsebergsesteenweg, die respectievelijk in de 16de en de 18de eeuw aangelegd werden. Het dorp leefde voornamelijk van de landbouw, en de boerderijen – waarvan sommigen uit de Middeleeuwen dateerden – waren doorgaans eigendom van Brusselaars die hun goed aan boeren verpachtten. De ontginning van een groot deel van het Zoniënwoud in de omtrek van de Waterlooosesteenweg leidde na 1830 tot een uitbreiding en diversifiëring van de landbouw. Het tot dan toe nauwelijks verstedelijkte centrum kreeg er ten noorden van de Sint-Pieterskerk (1782) een eigen gemeentehuis en een school (1828) bij.

De aanleg van de Kerkstraat (huidige Xavier de Buestraat) vond plaats in 1839. Enkele grote verblijven werden in de omtrek opgetrokken: het kasteel Vanderborgh (1800) – toekomstig eigendom van bankier Coghen – het kasteel van Thysebaert aan de Zeecrabbe (1808), het landhuis van de patriciër Polart, dat bijna vlak tegenover de Hof ten Hoorn stond, en het kasteel van Boetendael, dat

Eertijds verbond alleen een smalle landweg de kerk en begraafplaats van Ukkel met de Alsebergsesteenweg en het gehucht Stalle. In 1839 wordt de Kerkstraat aangelegd in de as van het kerkgebouw.

de plaats van het vroegere Recollettenklooster innam. Meer naar het zuiden, rond het middeleeuwse kapelletje van Stalle, verschenen stilaan de eerste landhuizen, waaronder het toekomstige eigendom van Allard. De industriële activiteiten van het gehucht Stalle – een katoendrukkerij, molens en brouwerijen – trokken ook arbeidersgezinnen aan, die er kleine huizen bewoonden.

Toch had dit alles een relatief kleine invloed op de Ukkelse topografie, die pas in de tweede helft van de 19de eeuw een gedaanteverwisseling onderging. Het gedeelte van het Ukkelse platteland dat niet door boeren werd bebouwd en tot dan toe enkel toegankelijk was voor notabelen en renteniers, werd later ook de geliefde verblijfplaats van de Brusselse burgerij.

Nieuwe verkeersaders, een nieuwe wijk

De aanleg van drie belangrijke oostwestelijk georiënteerde wegen – de Sint-Jobsteenweg (1850-1867), de Vanderkindersstraat (1855-1858) en de De Frélaan (1864-1866), het ontstaan van de wijk “het Nieuwe Ukkel” (1869), en de opening van de stations Ukkel-Stalle en Ukkel-Kalevoet (1873) op de lijn Brussel-Charleroi lagen aan de basis van een nieuwe ontwikkeling. De overbevolking van de naburige Brusselse faubourgs en de mogelijkheden die het openbaar vervoer bood, leidden tot een bevolkingstoename, vooral in het noorden van de gemeente.

Hof ten Hove, beter bekend als de “Ferne rose” bevond zich middenin een groot domein dat begrensd werd door de Boetendaellaan, de De Frélaan en de Sukkelweg. De boerderij, herbouwd in de 18de eeuw, is vandaag een van de laatste architecturale getuigen van de Ukkelse landbouw.

Het nieuwe gemeentehuis werd opgetrokken tussen 1872 en 1882 in Lodewijk XIII-stijl.

Tot 1920-1925 was enkel het noorden en het westen van Ukkel dichtbebouwd. Grote delen van de vroegere gehuchten, het zuiden en zelfs het centrum, bleven enkele jaren lang door velden, sparrenbossen en zandgroeven ingenomen.

Het “Nieuwe Ukkel” werd in het verlengde van de Kerkstraat aangelegd op initiatief van baron Beeckman, een rijk grondbezitter. Hij stelde de gemeenteraad het plan van een “toekomstige Ukkelse Leopoldswijk” voor die ten westen van

de Alesbergsesteenweg zou liggen en stond terreinen af die noodzakelijk waren voor de aanleg van brede verkeersaders en van een plein (Jean Vander Elstplein). De gemeente beloofde er een nieuw gemeentehuis op te bouwen, maar wegens politieke conflicten vond de inhuulding pas plaats in 1882. Om deze nieuwe wijk met het station van Ukkel-Stalle te verbinden, werd de Stationstraat (huidige Victor Allardstraat) vanaf 1872 stuk voor stuk aangelegd.

De ongeveer 2,8 km lange en 20 m brede “Ukkel” laan zou volgens het plan van Besme starten aan de Waterlooosesteenweg, ter hoogte van de “Haut-Pont” (Ma Campagne) en eindigen aan de Alesbergsesteenweg. De breedte zou uiteindelijk 22 m bedragen, dankzij Brugmann die de nodige terreinen afstond – zonder enige compensatie – om de laan te verbreden. Hier de laan op het kruispunt van de Dekenijstraatstraat en de huidige Heldensquare.

De Brugmannlaan

Rond dezelfde tijd veranderde het deel van Ukkel tussen het centrum en de noordelijke grens van de gemeente geleidelijk tot een woonwijk, onder impuls van bankier Brugmann. Nochtans was hij niet degene die het oorspronkelijk initiatief had genomen. De laan, die later zijn naam zou dragen, verscheen voor het eerst op het *Plan d'ensemble pour l'extension et l'embellissement de l'Agglomération bruxelloise* dat in 1866 door Victor Besme, de inspecteur der wegen van de Brusselse faubourgs, opgesteld werd. Na de beslissing van de gemeenteraad werd het plan – dat niet alleen Ukkel maar ook de gemeenten Elsene, Vorst en Sint-Gillis betrof – in 1871 officieel goedgekeurd door een koninklijk besluit.

Jules Francqui, een slimme investeerder die gronden in deze buurt kocht, sloot zich bij Arnold Delvaux en Emile Bockstael aan en verkreeg de concessie. Hij wilde de toekomstige verkeersader van een Amerikaanse trambaan voorzien, gezien het succes

van de eerste tramlijn in Brussel, tussen de Naamsepoort en het Ter Kamerenbos (1869). Er werd een overeenkomst met de Britse firma Morris Sheldon & C° ondertekend. Maar zes maand later, op 10 juni 1871, verkocht Francqui, die waarschijnlijk liever onmiddellijk winst wilde boeken, zijn zaak aan Georges Brugmann. De bankier was in de Arenbergstraat in Brussel gedomiciëerd, maar was eigenaar van het beboste domein dat eertijds bezit was van de voormalige abdijs van Boetendael en van de aangrenzende gronden. Hij bereikte een akkoord met de gemeente en beloofde de nieuwe laan aan te leggen binnen de twee jaar na de aankoop van de terreinen door de gemeente. Brugmann zou alle kosten op zich nemen: onteigening, bestrating, aanaarding, beplanting en verlichting (eerst olie, dan gas). Het ging om een aanzienlijk bedrag, maar Brugmann verhoogde op die manier de waarde van zijn eigen bezittingen. De onderneming was niet van de minste: de grond was zanderig over de hele lengte van het tracé en het terrein heuvelachtig. Er waren dan ook belangrijke aanaardings- en grondwerken nodig. Technische moeilijkheden doken vooral in het lage gedeelte op, toen de nieuwe weg met het kasteel van Wolvendael en de Sint-Pieterskerk moest worden verbonden. Het oorspronkelijke reliëf werd veranderd zodat de toegangswegen naar de nieuwe laan, die aanzienlijk hoger lag, verhoogd werden. In de Dekenijstraat (114-116) getuigt het lager gelegen dubbelhuis – Le Petit Pont – nog van het vroegere straatniveau.

Op vakantie... dankzij de omnibus

In 1873 was de amper bewoonde Brugmannlaan toegankelijk voor het verkeer en, vanaf 1875, werd er een spoorbaan van het stedelijke openbaar vervoer in dienst gesteld: de lijn Stefania-Globe. De onderneming Morris, die een fusie met een Belgische firma in 1874 had aangegaan, had veel geld in de zaak gestoken. Bedoeling was burgers aan te lokken die wellicht wat geld zouden spenderen om op comfortabele wijze naar Ukkel-dorp te rijden en van zijn pittoreske charme te genieten. Vanaf de jaren 1870 ver-

Vele zandheuvels in Ukkel werden intensief ontgind in de 19de en 20ste eeuw: de voornaamste bevonden zich tussen de Cogen-, Messidor-, Boetendael- en Floréallaan. Door aanaardingen en nivelleringen verdwenen ze definitief uit het landschap.

Het heden verbouwde Belle-Vue hotel (op de hoek van de Dekenijstraat en de Brugmannlaan) ontving de vakantiegangers.

De klanten van het "Café du Globe" tijdens de belle époque.

schenen immers tal van uitspanningen en *laiteries*, maar ook nieuwe hotels en pensions met suggestieve namen als Bel Air, Grand Air en Belle Vue, zowel in de onmiddellijke buurt van de Globe als aan de rand van het Zoniënwoud.

De omnibus zette de welgestelde burgerij er ook toe aan om langs de laan te bouwen; er waren overigens 556 bouwpercelen voor woningen bestemd. Maar wegens de prijs van de terreinen liet de bouw van de huizen op zich wachten. In 1889 waren er slechts 28; in 1893 bereikte de bebouwing amper de Karmelietenstraat. Bij de aanvang van de 20ste eeuw kreeg de laan eindelijk succes: industriëlen, advocaten, bankiers, wetenschappers, parlementsleden, musici, schrijvers, artiesten,... lieten er eengezinswoningen, villa's of herenhuizen bouwen.

VAN AMERIKAANSE OMNIBUS TOT ELEKTRISCHE TRAMWAY

Met "Amerikaanse" omnibus werden de omnibussen bedoeld die, net zoals in de Verenigde Staten, op ijzeren sporen reden in plaats van over de keien te hobbelen. De remise, die uit een stal voor dertig paarden en een garage voor tien rijtuigen bestond, lag aan de laatste halte, de Globe (Dancoplein, in 1918 gesloopt). Enkele jaren lang werden niet alleen paarden maar ook kleine stoomlocomotieven gebruikt als trekkracht, maar

die verdwenen vrij vlug want de rook van de steenkool en het lawaai zorgden voor te veel hinder bij de buurtbewoners. De rijtuigen werden van toen af aan door muilezels langs de helling van Boetendael voortgetrokken. In 1895 deed de elektriciteit haar intrede. De rijtuigen werden groter, sneller, goedkoper – zowel in de eerste klas, waar de reizigers op rode fluwelen kussens zaten, als in de tweede – en kregen steeds meer klanten.

BRUXELLES-DOGLE. — A l'Arrêt du Tram, Chaussée d'Alsemberg. Lagnier, Paris. — N° 501

GEORGES BRUGMANN (VERVIERS 1829 - BRUSSEL 1900)

Georges Brugmann, een bankier van Duitse afkomst, was een ruimdenkend man, een geëngageerd protestant en een mild filantroop. Hij investeerde zijn fortuin in talrijke ondernemingen en schenkingen, vooral ten voordele van Brusselse gasthuizen en ziekenhuizen. Naast zijn intensieve stedenbouwkundige activiteiten in Ukkel, waar hij als "kasteelheer van

Boetendael" meer dan 100 ha landgoed bezat, steunde Brugmann als één van de allereersten de Afrikaanse onderneming van Leopold II en investeerde hij in China en Perzië. In 1897-1898 nam hij ook deel aan de financiering van de expeditie van Adrien de Gerlache in Antarctica, waar een bergketen naar zijn naam werd genoemd.

De onvermoeibare Brugmann

Naar het voorbeeld van Brugmann, maar dan op bescheiden schaal, legden ook andere grondbezitters nieuwe verkeersaders aan om hun terreinen in waarde te doen stijgen. Tot de Eerste Wereldoorlog was het Ukkelse wegnnet immers een gelegenheid van privé-investeerders, weliswaar onder toezicht van en met toestemming van de gemeente die, nadat de werken beëindigd waren, het onderhoud voor haar rekening nam.

Zodra de Brugmannlaan klaar was in 1875, stelde de bankier de aanleg van twee nieuwe wegen voor: de Belle-Vuelaan (de huidige Messidorlaan) en de Longchampiaan (de huidige Winston Churchillaan) die het Ter Kamerenbos met de Brugmannlaan moest verbinden.

Dit sinds lange tijd voor de groente-teelt gebruikte gebied, Langeveld genoemd, was één van de eerste dat

De villa's met hun veelbetekenende namen en fantasierijke architectuur gaven een bijzondere charme aan de Longchampiaan.

Dit kasteel in neorenaissancestijl heette niet toevallig Belle-Vue: het gebouw bood een prachtig uitzicht op Drogenbos en Linkebeek, de Zennevallei en Halle en omgeving. Het werd gesloopt in 1960. Alleen een gedeelte van de bakstenen omheiningsmuur van het kasteel bleef bewaard langs de Messidorlaan.

Het Boetendaelkasteel of Bidartkasteel werd gebouwd in de 19de eeuw op de plaats van het oude Recolettenklooster, in 1467 door Isabella van Portugal gesticht. De laatste overblijfselen van de kloostergebouwen verdwenen samen met het kasteel.

in de 18de eeuw ten westen van de Waterlooosesteenweg tot het landgoed van de Zeecrabbe werd gecultiveerd. Aangezien de twee lanen ondanks de werken niet zo druk bezocht en bebouwd werden, bleef een gedeelte tot rond de eeuwwisseling als weiland en akker dienen. In 1902, toen de Ukkelse bevolking een flinke pas vooruitzette (18.000 inwoners), begon ook het aantal huizen toe te nemen en

deden de tramways hun intrede in de Longchamplaan.

De Belle-Vuelaan, die het tracé van een oude weg – de Kattebaan – overnam, ontleent haar naam aan het kasteel dat Brugmann op de flanken van zijn beboste landgoed door Emile Janlet liet optrekken.

Voor het hek van het kasteel kwam de Olmenlaan (huidige Olmpjeslaan) uit, die in 1893 ook op vraag van de bankier was aangelegd. Aan even zijde (8-16) bleven enkele woningen in Normandische cottagestijl bewaard.

In 1892 had een enthousiaste Brugmann al voorgesteld om de Longchamplaan richting park van Vorst te verlengen via de Albertlaan. In 1899 ondertekende hij een overeenkomst met de gemeente Ukkel om de Berkendaalwijk te verbouwen. Hij stierf in 1900. Zijn neef Frederic nam de fakkel over en ondernam de aanleg van zeven lanen op het Moortelplateau, tussen de Sukkelweg en de weg naar Brussel (Edith Cavellwijk).

In 1923 kocht Alfred Brugmann, die het kasteel Belle-Vue erfde, het kasteel van Boetendael (de huidige Herinckxstraat) en zijn gronden van baron Bidart en lijfde ze bij zijn eigen landgoed in. Ondanks de hoop om van het hele vroegere domein van Boetendael een park te maken en het gelijknamige kasteel tot museum in te richten, veranderde dit mooie stukje natuur vanaf 1963 in een wijk met grote flatgebouwen.

VAN DE BLOEMENWERF TOT HET MUSEUM VAN BUUREN

Verschillende periodes en stijlen: van eclectisme tot cottagestijl

Terwijl het Ukkelse landschap geleidelijk aan verstedelijkte, werden de huizen, villa's en kastelen langs de nieuwe verkeersaders of in de schaduw van de grote parken in de toen gangbare stijlen gebouwd: het eclectisme en zijn neostijlen, de cottagesstijl of de art nouveau. De eclectische architectuur bereikte

een hoogtepunt in de landhuizen. Het waren geen villa's meer, maar ware kasteeltjes met complexe volumes geïnspireerd op de middeleeuwse of renaissancestijl architectuur. Hun silhouet tekende zich scherp af tegen het landschap, uit welke hoek ook ze werden bekeken. Hoewel Ukkel sinds het einde van de 19de eeuw tal van landhuizen telde, werden de meeste domeinen vanaf de jaren 1960 verlaten of verkaveld.

De Engels geïnspireerde cottagesstijl, die een onlosmakelijk landschappelijk karakter had, viel erg in de smaak bij eigenaars van landhuizen. Zoals de art nouveau, distantieert de stijl zich van de eclectische architectuur maar ziet wel af van de irrationele plannen en decoratieve overdaad. Het accent ligt op het huiselijk comfort en op de constructieve logica van de planindeling, die zichtbaar is op de gevel. De toegevoegde decoratieve elementen maken plaats voor een gevarieerd spel van volumes en bouwmaterialen waarin hout een bevoorrechte plaats inneemt (bow-window met houten roedenindeling, balkon, dakspaan, afdak, buitenluiken,...). De schitterend gelegen villa's van ons parcours bevinden zich aan de Dieweg en omgeving, langs de De Frélaan, de Churchilllaan en de

Een landhuis met de allures van een klein kasteel: het pittoreske karakter van de architectuur en de omgeving dragen bij tot de romantische beeldvorming.

Interieur van de Bloemenwerf:
een glaskap verlicht de kern van het huis.

Les Chardons, Dieweg 73, Paul Hamesse
(rond 1909). De villa bestaat nog steeds,
maar werd snel verbouwd en vergroot.
De toevoegingen (links) zijn reeds
zichtbaar op deze opname van voor de
oorlog.

MAISON MATERNELLE
DES PROVINCES DE BRABANT ET DE HAINAUT
à UCCLE-BRUXELLES. 73, DIEWEG - Tél. : 44.35.23

FUTURES MÈRES abandonnées, venez chez
nous deux mois avant l'accouchement.

JEUNES MÈRES sans ressources et sans abri,
vous serez accueillies, avec votre enfant,
à la sortie de la maternité. *vos vos vos*

LA MAISON MATERNELLE vous offre de bons soins
et un séjour gratuit dans un intérieur calme et familial.

VOUS TOUS RENSEIGNEMENTS, ADRESSEZ-VOUS A

straten en lanen die dwars op de Brugmannlaan staan, in de buurt van het kasteel Belle-Vue (er bestaat trouwens een Landhuisjesstraat). Ze staan echter zelden langs de laan zelf, die vooral gekenmerkt wordt door rijwoningen. De Bloemenwerf (Vanderaeylaan 102, 1895), het eerste grote werk van Henri van de Velde dat desondanks al zijn persoonlijke stempel draagt, vormt een van de fraaiste voorbeelden in zijn soort. Vlakbij (Vanderaeylaan 118, 1897) staat het huis Sèthe (rond 1955 en 1985 uitgebreid, verbouwd), van dezelfde architect en volgens een achthoekig plan ontworpen. Ook hier gaat het weer om een fraaie interpretatie van de cottage-stijl, met originele en gediversifieerde gevels en een subtiel afgewolfd bedaking. Na zijn verrijkende ervaring met de Bloemenwerf verfijnde Van de Velde sommige details en aarzelde hij bijvoorbeeld niet om prachtige art-nouveau-elementen met de Engelse stijl te vermengen, zoals de schoorstenen of de tuinhedden van de tuin met hun sierlijk kronkelende belijning.

Ook Paul Hamesse had oog voor het vermengen van stijlen. Als geen ander wist hij zich te schikken naar de eisen van zijn opdrachtgevers (villa's in de stad, aan zee of op het platteland, bioscoop, werkplaats,...). In 1909-1910 bouwde hij aan de Dieweg en de Bloemenlaan (huidige

Floréallaan) verschillende villa's in cottigestijl en art nouveau die inmiddels allemaal gesloopt of verbouwd zijn. In deze woningen, die vaak in samenwerking met zijn broers werden ingericht, combineerde hij art-nouveaudetails met traditionele elementen, zowel in het motief van het houtwerk, het decor van een deur als de contouren van een ingebouwd meubel.

De cottigestijl beleefde zijn glorietijd vooral vóór de Eerste Wereldoorlog dankzij de verspreiding van tijdschriften als *Le Home* en *Cottage* maar zou niet voor het einde van de "dolle jaren" uit het dorpsbeeld verdwijnen. De originele ruimtverdeling en de dialoog tussen architectuur en natuur spraken immers veel architecten aan, zoals onder meer bleek uit de persoonlijke villa (1919) van Ernest Jaspar (Léo Erreralaan 65, gesloopt).

Behalve de eigen woning van Edouard Pelseneer (1911), die net op tijd gered werd en thans als monument beschermd is, bewaart de Churchillaan amper enige sporen van deze grote, pittoreske villa's van weleer. Alleen aan de Dieweg (nrs 64, 60) en omgeving staan nog een paar van deze landhuizen die vooral het pittoreske karakter en het exterieur van het gebouw benadrukken.

Dieweg 71, Paul Hamesse (1909).
De villa, een subtiële samensmelting van de cottigestijl en de geometrische art nouveau, werd afgebroken in 1972 (*L'Emulation*, 1909).

De persoonlijke villa van Ernest Jaspar (1876-1940)
(*L'Emulation*).

Het huis Sêthe.

DE BEUKENHOEK

Octave Van Rysselberghe (1855-1929), de broer van schilder Théo Van Rysselberghe, is de architect van het Observatorium van Ukkel (1882). In 1906 bouwde hij een indrukwekkende villa voor bankier Gloner, op een hellend terrein dat op de hoek van de Schepenijlaan en de Brugmannlaan was gelegen. De Beukenhoek vormde een gefragmenteerd samenspel van volumes en daken in contrasterende vormen, verlicht door talrijke, telkens verschillende muuropeningen, en bekroond door dakkapellen en schoorstenen.

Overbodige decoratieve details waren weggelaten, zodat alle aandacht naar de expressieve aard van de bouwmaterialen (lichte bakstenen, leien dakschilden, houten roedenverdeling met glas-in-looddecoratie) en de verzorgde afwerking van de details uitging. Hoewel de Beukenhoek een mooie illustratie vormde van een persoonlijk geïnterpreteerde cottagestijl, moest het gebouw na veel jaren leegstand verdwijnen om plaats te ruimen voor luxueuze maar banale flatgebouwen.

(L'Emulation, 1908).

De pauw, een steeds terugkerend motief in de art nouveau, hier op geraffineerde wijze uitgewerkt door architect Dewin.

De tweede art-nouveaugolf

In de wandeling die hier wordt voorgesteld, staat de art nouveau niet meer in zijn kinderschoenen. In het begin van de 20ste eeuw was er een tweede generatie architecten aan het werk die eerder aandacht besteedde aan de gevel en zijn decoratie dan aan de vernieuwing van het plan, en die meer voorkeur had voor burgerwoningen dan herenhuizen. De stijl wordt geometrischer en integreert eclectische elementen of beperkt zich tot enkele decoratieve details. Jean-Baptiste Dewin ontwierp een aantal constructies die beschouwd kunnen worden als variaties op een nagenoeg identiek plan (Brugmannlaan 408 (1907); 410 (1906)) en slaagde erin de art nouveau te vernieuwen. Hij accentueerde het geometrische karakter van de details en verfraaide de gevels met sgraffiti, mozaïeken of glas-in-

loodramen met zuiver abstracte vormen of dieren, insecten of waadvogels. Bepaalde elementen keren op subtiele wijze terug in de twee harmo-nieuw bewerkte gevels. Ook al werd Dewins bouwstijl soms wat eclectischer, bleven zijn ontwerpen eenzelfde verfijnde afwerking behouden (Brugmannlaan 519 (1910), verbouwd; Churchilllaan 10, Woning Dubois (1911)); na de oorlog sloeg hij spontaan de weg van de art deco in.

De broers Ernest en Aimable Delune, waarvan vooral de huizen van de oudste van de twee in de omgeving van de vijvers van Elsene bekend zijn, waren als architect zeer productief, ook in Ukkel. Zo voorzag Ernest Delune het classicistische huis 't Bieken (Churchilllaan 90, ongedateerd) van sterk grafische art-nouveau-elementen: vierkante stenen motieven in de bekronende fries, cirkelmotieven waaruit verticale lijnen lopen onder de waterlijsten van de ramen, triglifien, metopen waarin bijen zijn verwerkt en bow-windows met strakke contouren, bekroond door een verfijnd balkon. Sommige details, zoals de motieven in de attiek, zijn typisch voor de architect en komen terug in twee huizen nabij de vijvers van Elsene (Dalstraat 6; Generaal de Gaullelaan 27b, 1899). Ernests broer Aimable was conventioneeler en koos voor een ronduit eclectische architectuur (gekoppelde woningen, 1907, Churchilllaan 96-94) die verlevendigd werd door originele in- en uitspringende kroonlijsten, drielichten onder korfboog en trapeziumvormige bow-windows geritmeerd door houten tandlijsten en sierijzerwerk met soepel gebogen vormen, de enige getuige van de art nouveau.

Deze woningen vormen één van de zeldzaam bewaarde gehelen in eclectische stijl van de Churchilllaan; de rijke diversiteit aan architecturale

Brugmannlaan 519 (*L'Emulation*, 1914).

Centraal, de gekoppelde huizen van Aimable Delune.

't Bieken: detail van de fries.

en decoratieve details waarmee ze verlevendigd zijn, getuigt van een persoonlijk en inventief eclectisme. Vandaag is de Churchilllaan zwaar verminkt en heeft het grootste deel van haar oorspronkelijke bebouwing uit het begin van deze eeuw plaats moeten ruimen voor talrijke flatgebouwen waarvan de saai, onpersoonlijke stijl en de excessieve hoogte de architecturale harmonie van weleer – die nauwelijks een halve eeuw kon weerstaan – definitief hebben gebroken.

De art deco en het modernisme

Het verstedelijkingsproces van Ukkel zette zich voort tijdens het interbellum. Uit die periode dateren enkele fraaie gebouwen in art deco en zelfs modernistische stijl, een noemenswaardig feit, aangezien deze beweging – behalve in de tuinsteden – een vrij matig succes in België had.

Dankzij enkele verlichte liefhebbers telt Ukkel woningen van architecten als De Koninck, Bourgeois, Jasinski, Obozinski, Delville, Colassin en Franssen. Een mooi voorbeeld vormt de Coghensquare. Het plantsoen werd rond 1929 in een huizenblok aangelegd op een terrein dat vroeger eigendom was van Coghen en op minder dan tien jaar tijd verkaveld werd door een privé-projectontwikkelaar, baron de Limander de Nieuwenhove, ten behoeve van de bourgeoisie. De meeste huizen zijn modernistisch: hun witte architectuur en sobere kubistische volumes vormen een aangenaam geheel met het groene, heuvelachtige terrein van het bouwblok.

Ook de minder avant-gardistische burgerij van de Brugmannlaan beperkte zich niet tot luxueuze herenhuizen in art deco (nr. 384, hotel Haerens, Courtens, 1928) en stelde een weliswaar niet modernistische, dan wel moderne architectuur op prijs, die vooral zichtbaar is in het lagere gedeelte van de laan (nr. 364-366; nr. 382, Obozinski; nr. 374, Hendrickx; nr. 491, Verbruggen). Nochtans vormt de Brugmannlaan slechts een zwakke afspiegeling van de interbellumarchitectuur, aangezien ze in die tijd al aanzienlijk bebouwd was. De meeste nieuwe gebouwen bevinden zich dan ook in de naburige straten en lanen. De Coghenslaan, die al tussen 1874 en 1879 op de vroegere dreef van het kasteel van Wolvendael was aangelegd, telde in 1924

Brugmannlaan 364-366. Eigen huis van architect Obozinski.

nauwelijks een paar huizen. Tien jaar later werd er volop gebouwd. Het resultaat weerspiegelt de verschillende ambities en verzuchtingen van de opdrachtgevers: elegante woningen in een historiserende of art-decostijl staan op harmonieuze wijze naast modernistische huizen met art-deco-elementen.

De naburige Schepenijlaan loopt door het vroegere landgoed van de familie Potter, dat zich eertijds tussen de gronden van het klooster van Boetendael en het huidige park van Wolvendael uitstreckte. De naam van de laan, die goedgekeurd werd in 1913, verwijst naar de Ukkelse schepenbank die tot op het einde van het Ancien Régime bestond. Ook hier lieten de constructies eveneens op zich wachten. Slechts één indrukwekkend art-nouveaughuis (nr. 15, de Lestré) dateert van vóór de oorlog.

De laan vormt een fraaie staalkaart van de verschillende architectuurtendensen in de jaren 1930 en heeft haar reputatie vooral te danken aan Herman de Koninck, met het huis Dotremont (nr. 3, 1931), een belangrijke mijlpaal in de geschiedenis van het modernisme. Deze architect diende echter niet onder te doen voor een ander kopstuk van de beweging, Raphaël Delville, die het accent veeleer op het volumespel en de ruimtelijke geleding legde. Zijn "Maison des terrasses" (nr. 16, 1935), zoals het door P.L. Flouquet bijgenaamd werd, had eertijds een licht amandelgroene pleisterlaag, gecombineerd met een warmer, dieper groen voor de metalen kozijnen, het houtwerk van de deuren en het ijzerwerk van de balkons. De architect maakte gebruik van de steile helling van het terrein om niveaoverschillen te creëren

De Schepenijlaan heeft een belangrijk gedeelte van haar interbellum-architectuur behouden.

Maison des Terrasses. Zoals talrijke modernisten, zocht Delville zijn invloed in de aërodynamische lijn van de scheepsarchitectuur.

Kamerdelle maakte deel uit van een pittoreske helling ten zuiden van de Ukkelbeek, van de De Frélaan tot de Dieweg, tussen Crabbegat en de Groeselenberg. De terreinen behoorden vroeger tot de abdij van Ter Kameren. De Kamerdellelaan werd in 1923 aangelegd, wat niet belette dat de helling haar landelijke karakter tot op het einde van de jaren 1940 behield. In de pittoreske omgeving van Kamerdelle bevond zich eertijds het boerderijtje van “Hanke den Dosch” (in 1932 gesloopt), waar de kunst schilders uit de buurt kind aan huis waren.

en de tuin terrasgewijs aan te leggen. De verschillende ruimten, die op rationele wijze zijn gegroepeerd, zijn overvloedig verlicht aan tuinen straatkant. Het plan wordt zichtbaar in de gevel, die talrijke in- en uitspringende elementen vertoont en ontdaan is van elk overbodig ornament. Rond dezelfde tijd bouwde Delville een andere functionalistische woning aan de Kamerdellelaan 22 voor professor Génicot. In dit

indrukwekkende vrijstaande huis past Delville tal van modernistische principes toe: gewapend beton met pleisterlaag, metalen kozijnen en borstweringen, langwerpige vensters die over de hele lengte van het gebouw doorlopen en een plat dak met pergola. Het uitgesproken kubistische volume wordt verlevendigd door een spel van vlakke en onderbroken muren, in- en uitspringende delen en overvloedige raampartijen.

HET MUSEUM DAVID EN ALICE VAN BUUREN: EEN SCHRIJN VAN ART DECO

In 1924 kochten David en Alice Van Buuren een bouwgrond in de Léo Erreralaan en startten er met de aanleg van een tuin. Vier jaar later bouwden de Brusselse architecten Govaerts en Van Vaerenbergh het huis waarvan de plannen en de inrichting onder toezicht van David stonden. Behalve een talentvolle financier was deze van Gouda afkomstige bankier een kunstbeschermmer en een groot verzamelaar. Tijdens hun bezoek aan de Exposition des Arts décoratifs et industriels in Parijs in 1925, ontdekten de Van Buurens de art deco, die in grote lijnen heel de decoratie van hun huis zou bepalen. Niets in de luxueuze inrichting, het werk van de voornaamste kunstenaars uit die tijd, werd aan het toeval overgelaten. Het meubilair in exotische houtsoorten ontworpen door Studio Dominique, de kleurrijke tapijten van Gidding, de subtiele verlichting van Eisenloeffel, de geraffineerde materialen en stof-

fen,... alles straalt harmonie en luxe uit. De voorwerpen staan nog steeds op hun oorspronkelijke plaats. David Van Buuren, die sinds zijn jeugd al een kunstliefhebber was, had bovendien een uitzonderlijke verzameling schilderijen, beeldhouwwerken en antiquiteiten, die zich perfect thuisvoelen in deze schitterende omgeving. Alice, die zich meer tot de natuur aangetrokken voelde, vergrootte haar tuin in de loop der jaren tot zijn huidige omvang van 1,5 hectare. Aan het einde van de jaren 1960 vertrouwde ze de realisatie van een doolhof en van de “Tuin van het Hart” aan tuinarchitect René Pèchère toe. De woning, die nu al bijna dertig jaar toegankelijk voor het publiek is, bleef intact bewaard en wordt door de in 1973 opgerichte Stichting Van Buuren beheerd. Ze vormt de bevoorrechte getuige van de verfijnde sfeer waarin de bourgeois elite zich tijdens de dulle jaren hulde.

EIGEN WONINGEN VAN ARCHITECTEN

De Bloemenwerf

In 1895, op een keerpunt van zijn carrière, bouwde Henri van de Velde, de Bloemenwerf voor hemzelf en zijn vrouw, Maria Sèthe. De uitwendige vormgeving, het rond een beglaasde hal gearticuleerde plan en de integratie in het landschap wijzen op de invloed van de Engelse cottgearchitectuur van onder meer Voysey en Baillie Scott, maar gaan veel verder dan dat. Van de Velde, een autodidact, was bijzonder geïnteresseerd in de vernieuwing van de sierkunsten zoals ze door de Arts and Crafts beweging verdedigd werd, in het functionalisme van de vorm waaruit het ornament logisch voortvloeit, en in de wezenlijke eenvoud en schoonheid van de dingen. Met de hulp van zijn vrouw, die de tuin zou ontwerpen, realiseerde hij een huis dat als manifest fungeerde, een soort leidraad voor zijn hele loopbaan. Van de Velde liet ontvangstkamers en dienstvertrekken verdwijnen en groepeerde alle ruimten rond een hal, annex leefruimte met omlopende galerij. Geen enkel detail dat hij als essentieel beschouwde voor de harmonie van zijn huis en zijn bewoners ontging hem, of het nu om het meubilair ging, het behang of zelfs de kleding van Maria. Ook al doet het polygonale plan architecturaal gezien hier en daar wat incoherent aan – de vloeiende ruimtelijke beweging van Horta is hier ver te zoeken – kondigt de decoratieve behandeling in zijn “dynamografische” lijnvoering al de geometrische richting van de art nouveau en het oppergezag van de functionele kunst aan. De Bloemenwerf werd al snel een ontmoetingsplaats van buitenlandse kunstenaars en intellectuelen en oogstte vanwege de rationele aanpak van het architecturale en decoratieve ontwerp veel bijval over de landsgrenzen, terwijl de eigen Belgische bourgeoisie maar weinig enthousiasme kon opbrengen. Van de Velde bleef er wonen tot in 1900, toen hij België verliet om zich in Duitsland te vestigen.

Op de eerste verdieping diende de galerij, belicht door een venster boven de portiek, als werkruimte voor de architect. De beglaasde wandkasten, die de rol van balustrade vervullen, dienden voor het opbergen van boeken en kunstvoorwerpen.

De Bloemenwerf was de eerste van vier eigen woningen gebouwd door van de Velde.

Het huis van Edouard Pelseneer

Tien jaar na de bouw van zijn eerste eigen huis in Vorst, een rijwoning in een al erg verfijnde art-nouveaustijl (Brugmannlaan 91, 1901), bewoonde Pelseneer een dubbelwoning met atelier in de Longchamplaan 51 (huidige Winston Churchilllaan). Zijn schoonvader, senator Max Lion, gaf de architect in 1910 opdracht gaf voor de bouw van drie huizen (nrs 51, 53, 55) voor hem en zijn familie. Het huis van Pelseneer is het enige dat overblijft. Net zoals Octave Van Rysselberghe in de Beukenhoek, gaf Pelseneer een erg grafische herinterpretatie van de cottagestijl aan zijn huis. De architect combineerde de door de tudorstijl geïnspireerde complexe volumes en vakwerkgevels met enkele details in een zuiver geometrische art-nouveaustijl, zoals de consoles van het afdak. Ook het interieur had een overheersend geometrisch karakter. De rationeel ingedeelde ruimtes hebben een groot deel van hun oorspronkelijke meubilair en houtwerk bewaard, die waarschijnlijk door de firma Pelseneer, het bloeiende familiebedrijf, ontworpen zijn. De rechterzijde van het gebouw, het atelier waar Pelseneer zijn klanten ook ontving, was bewust klassieker van inrichting en bevatte slechts enkele art-nouveau-elementen. Het huis, dat inmiddels tussen hoge flatgebouwen zit ingeklemd, herinnert de voorbijganger aan de

Aan de buitenkant gezien lijkt de villa Pelseneer op een plattelandswoning maar het interieur bezit de typische kenmerken van een stedelijk dubbelhuis.

prestigieuze bebouwing van de voormalige Longchamplaan, met haar riante villa's aan de noordzijde en haar rijwoningen aan de zuidkant. In 1999 werd de woning van Pelseneer beschermd als monument.

De woning van Léon Sneyers

Sneyers, oud-medewerker van Hankar, begon al heel vroeg in geometrische art-nouveaustijl te werken, nadat hij in 1902 op de tentoonstelling van Turijn de stijl van de Secezzion en de moderne Weense sierkunsten ontdekte. Zijn voorkeur kreeg concreet gestalte in het huis voor Kunsten "L'intérieur" in de Naamsestraat. Als graficus, handelaar, binnenhuisarchitect, architect en leraar, bleef Sneyers tijdens zijn hele loopbaan trouw aan vereenvoudigde en gestileerde vormen, die steeds op een uiterst sober en verfijnde wijze werden verwerkt. Zijn persoonlijke woning, die hij oorspronkelijk bouwde voor een weduwe, Clémentine Gomand, met wie hij tijdens de werken trouwde - was in 1928 voltooid. Het huis, dat onbetwistbaar art-decokenmerken vertoont, zoals de zuivere lijngeving en afgewerkte decoratie (gestileerd bloemmotief in het ijzerwerk, terugkerend vierkant- en ruitpatroon), roept ook herinneringen aan de Weense school op. De invloed van het Palais Stoclet (1905-1911) is zichtbaar in sommige details, zoals het profiel van de deuromlijsting, de streng begrensde gevelcontouren en het evenwicht van de volumes. Aangezien het perceel in de Schepenijlaan vrij groot is, vervulde het huis een dubbele functie: huisvesting aan de ene kant, atelier aan de andere kant. De woonkamer is via enkele treden rechtstreeks met de werkkamer verbonden. De interieurdecoratie en de tuinaanleg zijn eveneens van zijn hand.

Sneyers zou hier tot aan zijn dood in 1948 leven.

Detail van het afsluitingshek in smeedijzer: het uiterst gestileerd floraal en geometrisch decor kondigt al de sobere vormgeving van het huis aan.

Sneyers beschouwde de architectuur als een totaal kunst en bestudeerde met zorg elk element van de gevel.

De kleine waterpartij, met basreliëf van de Franse beeldhouwer Ossip Zadkine (1890-1967) waarmee de architect meer dan eens samenwerkte, draagt bij tot de perfecte symmetrie van het huis.

De bevoering in Rochailonmarmer en antiek groen, de groene marmeren fontein versierd met bronzen sculptuur en de decoratieve nissen accentueren de circulatieassen van de goed verlichte patio op de benedenverdieping.

ENKELE MERKWAARDIGE HUIZEN...

Villa Van Keirsbilck

Als geliefkoosd architect van de welstellende burgerij bouwde Adrien Blomme tijdens het interbellum een groot aantal huizen en villa's in Brussel. Blomme jongleerde op behendige en elegante wijze met de verschillende stijlvarianten van de art deco. De villa Van Keirsbilck (1929) in de Erreralaan, omgeven door een grote tuin, behoort tot die categorie luxewoningen waarvan de classicistisch getinte, sobere en symmetrische gevels slechts met mate enkel moderne ingrepen verdragen, zoals de geprofileerde kroonlijst à la Frank Lloyd Wright, de lange horizontale kordonlijst, de zuivere lijnvoering van de muuropeningen en het afdak. Het huis van de chauffeur met garages, links van de villa, daarentegen is veel modernistischer opgevat. De villa is opgebouwd volgens een uiterst regelmatig centraal plan en wordt gekenmerkt door een patio te midden van de woning, verfraaid door een achthoekige marmeren fontein waarvan de vormen zich voortzetten in het vloermotief. De luxueuze bouwmaterialen, de afwerking van de geometrisch gestileerde details (wandlampen, radiatorkasten, balustrades, bevoering), de zuivere vormen van de ruimten die in verbinding staan met de patio en de integratie van kunstwerken (glasramen van Tytgat, bas-reliëf van Zadkine vóór het huis, bronzen beeld van Bernard) getuigen van een onmiskenbaar raffinement, zonder dat ze zuiver decoratief worden.

Blomme slaagde erin het luxueuze karakter van de bouwmaterialen te integreren in heldere, aangename ruimten die zowel op de patio als op de strak aangelegde tuin uitkijken. Enkele jaren later, waarschijnlijk onder impuls van zijn zoon Yvan met wie hij officieel samenwerkte, zou hij zich losmaken van het classicisme en de voorkeur geven aan een duidelijker uitgesproken modernisme.

Villa Venelle

Brunnenstein: met die naam zijn de plannen van de woning die Yvon Baudoux in 1928 voor de effectenmaker Jean Venelle bouwde, ondertekend. Over het waarom blijven we in het ongewisse: gaat het wel degelijk om Baudoux, heeft hij onderhandeld met een andere architect, die enkel deze constructie op zijn naam heeft staan of is het een werk van een autodidact? Wat we wel weten, is dat Baudoux, een succesrijk aannemer, met zijn vader de Etablissements Henri Baudoux stichtte, een onderneming die onder meer mozaïeken, granito, plaveien, tegels en pleisterwerk importeerde en vooral tijdens het interbellum goede zaken deed. Blomme, Jasinski, Brunfaut en Polak deden herhaaldelijk een beroep op de firma, zoals blijkt uit de typische decoratieve details van hotel Wielemans-Ceuppens of het Résidence Palace. Baudoux stond van 1931 tot 1933 ook aan het hoofd van de *Revue documentaire*, waaraan onder meer de fotograaf Willy Kessels meewerkte en die de architecten technische en algemene documentatie wilde verschaffen. Het tijdschrift publiceerde een aantal foto's van de villa Venelle, die hierin aan Brunnenstein werd toegeschreven. De woning was nog niet helemaal voltooid toen de opdrachtgever failliet ging door de beurscrisis van 1929. Enkel de toegangspatio onder oosters geïnspireerde glaskap kreeg een typische, fraai afgewerkte art-decodecoratie met rode terracotta tegeltjes in zwartmarmeren omlijsting, mozaïeken in jade- en goudkleur en een geometrische trapleuning. De binnenruimtes, de ontplooiing van de elementaire volumes bedekt met een oranje-kleurige pleisterlaag, de brede glaspartijen met roedenverdeling en het platte dak zijn eigen aan de stijl van het Bauhaus. In de loop der jaren onderging het huis ingrijpende verbouwingen: vensters werden dichtgemetseld en in de tuin liet de toenmalige bewoner een houten constructie installeren. Het nagenoeg ver-

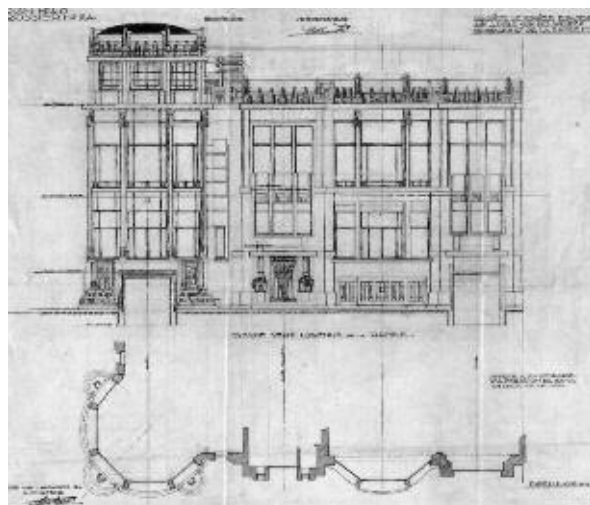
Een kubistisch huis met een hedendaagse uitbreiding (links) die op perfecte wijze het volumetrisch ritme en de textuur van het oorspronkelijk gebouw volgt.

renen is het een werk van een autodidact? Wat we wel weten, is dat Baudoux, een succesrijk aannemer, met zijn vader de Etablissements Henri Baudoux stichtte, een onderneming die onder meer mozaïeken, granito, plaveien, tegels en pleisterwerk importeerde en vooral tijdens het interbellum goede zaken deed. Blomme, Jasinski, Brunfaut en Polak deden herhaaldelijk een beroep op de firma, zoals blijkt uit de typische decoratieve details van hotel Wielemans-Ceuppens of het Résidence Palace. Baudoux stond van 1931 tot 1933 ook aan het hoofd van de *Revue documentaire*, waaraan onder meer de fotograaf Willy Kessels meewerkte en die de architecten technische en algemene documentatie wilde verschaffen. Het tijdschrift publiceerde een aantal foto's van de villa Venelle, die hierin aan Brunnenstein werd toegeschreven. De woning was nog niet helemaal voltooid toen de opdrachtgever failliet ging door de beurscrisis van 1929. Enkel de toegangspatio onder oosters geïnspireerde glaskap kreeg een typische, fraai afgewerkte art-decodecoratie met rode terracotta tegeltjes in zwartmarmeren omlijsting, mozaïeken in jade- en goudkleur en een geometrische trapleuning. De binnenruimtes, de ontplooiing van de elementaire volumes bedekt met een oranje-kleurige pleisterlaag, de brede glaspartijen met roedenverdeling en het platte dak zijn eigen aan de stijl van het Bauhaus. In de loop der jaren onderging het huis ingrijpende verbouwingen: vensters werden dichtgemetseld en in de tuin liet de toenmalige bewoner een houten constructie installeren. Het nagenoeg ver-

laten gebouw werd in 1980 door architecte Lydia Kümel gekocht, die het op uiterst zorgvuldige wijze restaureerde. In 1996 werd tegen de halfvrijstaande woning een uitbreiding gebouwd, “een variatie op eenzelfde thema” zoals de architecte het omschrijft. Het gaat om een eigentijdse constructie van moderne, ruw bepleisterde volumes, volgens een subtiel kleurenspeel dat verschilt van het originele koloriet. De “afgeschraapte” textuur daarentegen bleef behouden uit respect voor het verleden en om de harmonie niet te doorbreken.

Hotel Haerens

In 1928 gaf het echtpaar Haerens – hij was ingenieur en melomaan, zij dierenbeeldhouwster – Antoine Courtens de opdracht om een herenhuis met twee ingangen te bouwen: een aan de Brugmannlaan, waar zich hun mondaine activiteiten afspeelden, de andere aan de Looflaan, met toegang tot een huurpand. Aanvankelijk ging het om twee aparte woningen, kelders inclusief, tegenwoordig staan ze in verbinding met elkaar. Net als het Palais de la Folle Chanson in Elsene dat Courtens datzelfde jaar

Gevel aan de Looflaan. Plan opgemaakt door de architect.

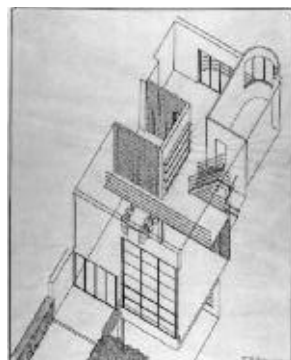
bouwde, weerspiegelt het hotel Haerens de art-decostijl ten voeten uit: geometrische vormen, witte gevels, gefragmenteerde volumes en een verzorgde afwerking van het ijzerwerk van deur en hekken. Wel voegde Courtens er elementen uit de avant-gardistische en internationale architectuur aan toe, zoals de motieven van de dakfries, die ontleend zijn aan de ontwerpen van Frank Lloyd Wright. Courtens, die ten tijde van de constructie van het Paleis voor Schone Kunsten bij Horta een stage liep, nam hiervan de buitencontouren over, terwijl het interieur – met zijn doorgangen, spiegeleffecten en combinaties van edele materialen – de invloed van de meester zelf verradde, ook al ademt de geest van het herenhuis en het luxueuze decor de Franse art deco uit.

Woning Dotremont

Het in 1932 voltooide huis Dotremont is de eerste moderne woning die beschermd werd (1977). Om een weigering van het gemeentebestuur te voorkomen, ontwierp De Koninck voor de bouwaanvraag een gevel die geïnspireerd was op de toen populaire Weense stijl; met het modernistische project wachtte hij tot aan de einduitvoering. Bouwheer was Philippe Dotremont, algemeen secretaris van de Sucreries du Grand Pont en kundig verzamelaar van hedendaagse kunst, die erg onder de indruk was van De Konincks modernistische architectuur.

De nagenoeg vlakke façade is opgebouwd uit dunne betonwanden. De asymmetrische verdeling van de muuropeningen en de beglaseerde halfcilinder van de ingang creëren een subtiele dynamiek. De Koninck verdeelde de binnenruimte in drie niveaus; de eerste twee zijn ontworpen als duplex, de laatste geeft toegang tot een gedeeltelijk overdekt dakterras. De verschillende ruimten liggen rond een gedecentreerde as en geven een gevoel van ruimtelijke continuïteit dankzij de dubbele hoogte van het volume. Het licht dringt het huis binnen via de brede wanden met glastegels, de lichtschacht en de glasdallen die in het plafond zijn geplaatst.

Axonometrische tekening van de achtergevel en het interieur. Eerste ontwerp. De ruimtelijke indeling zou later gewijzigd worden.

De leefruimte bestaat uit verschillende, in elkaar grijpende ruimten die zich ontplooiën in uiteenlopende richtingen, zonder voorrang te geven aan één welbepaald perspectief. De opwaartse beweging van de trap, die vanuit deze dynamische ruimte tot helemaal boven loopt, wordt geaccentueerd door de buisvormige leuning.

WANDELING

1. Roberts Jonesstraat 28 tot 32

Charles COLASSIN (1893-1942), 1932.

Met deze groep van drie herenhuizen behaalde Colassin in 1935 de door de industrieel Van de Ven uitgereikte architectuurprijs, waarmee hij officieel tot de modernistische school behoorde. In dit homogene geheel, een opmerkelijk voorbeeld in Brussel, wordt het thema van de kleine rijwoning, dat doorgaans voorbehouden blijft voor sociale woonwijken, herdacht. De verspringende kubistische volumes en het streven naar individualiteit, zowel in de architecturale details als de plannen, wijzen op een versoepeling van het concept van het huis als "machine om te wonen" dat door de theoretici van het modernisme werd ontwikkeld.

2. Léo Erreralaan 84

Edmond SIMON (1898-?), 1929.

Bepoetst modernistisch huis. Fraaie volumegeleding. De geprofileerde rand van het afdak

tegen het vlakke beton zorgt voor een uitgesproken grafische toets.

3. Léo Erreralaan 59

Huis Van Keirsbilck, garage, woning van de chauffeur en ingebouwde transformatorcabine Adrien BLOMME (1878-1940), 1929.

Architectuur in art deco met gematigd classicisme, waarvan de stijl en luxueuze inrichting aan de wens van de welstellende burgerlijke clientèle van Blomme tegemoetkwamen. Vóór het huis bevindt zich een klein waterbekken met bas-reliëf van Zadkine, links hiervan bevindt zich de woning van de chauffeur (1930), die blijk geeft van een uitgesprokenere modernistische stijl.

4. Léo Erreralaan 41

Woning David en Alice Van Buuren.

Léon E. GOVAERTS (1891-?) & Alex VAN VAERENBERGH (1885-?), 1928.

Deze door de Hollandse stijl geïnspireerde bakstenen villa, met hellende daken, uitspringende kozijnen en witte dakgoten oogt relatief eenvoudig aan de buitenkant. Binnen getuigt het art-deco-interieur van een uiterste verfijning en volkomen homogeniteit. Huis en tuin zijn toegankelijk voor het publiek.

5. Winston Churchillaan 110

Huis Dubois.

Jean-Baptiste DEWIN (1873-1948), 1911.

Eclectisch huis dat voor de familie van beeldhouwer en medailleur Paul Dubois (1859-1938) gebouwd werd. Dubois bezat ter hoogte van nr. 65 een woning-atelier dat van de Velde in 1899 voor hem had gebouwd en in de jaren 1960 is gesloopt. Fraaie mozaïeken in groen en goud die ramkoppen en vlinders voorstellen.

6. Winston Churchillaan 96 en 94

Aimable DELUNE (1866-1923), 1907.

Twee gekoppelde huizen, getekend over beide gevels. Opmerkelijk zijn de in- en uitspringende kroonlijsten,

het verfijnde ijzerwerk en het "merkteken" van de architect: drielichten onder een korfboog.

7. Winston Churchillaan 90

Ernest DELUNE (1859-1947), ongedateerd.

Deze klassieke stenen gevel is

afgewerkt met details die geïnspireerd zijn op de geometrische art-nouveaustijl. De cirkelvormige motieven van waaruit verticale lijnen vertrekken, gaan terug op Weense voorbeelden.

8. Winston Churchillaan 51

Persoonlijke woning van de architect. De gevels, daken en sommige delen van het interieur werden in 1999 beschermd. Edouard PELENEER (1870-1947), 1910.

Villa met cottageallures, vrij

geïnspireerd op de tudorstijl. De opbouw - een complex volumespel dat het pittoreske karakter van de gevels beklemtoont - wordt hier en daar met details in geometrische art-nouveaustijl verfraaid.

9. Winston Churchillaan 31

Aimable DELUNE (1866-1923), 1907.

Vereenvoudigde versie van de huizen die gewoonlijk door de architect werden gebouwd.

10. Winston Churchillaan 29

Aimable DELUNE (1866-1923), 1905.

Dezelfde in- en uitspringende kroonlijsten, dezelfde trapeziumvormige bow-windows,

dezelfde drie-lichten onder korfboog (cf. nrs 96-94)... Delune vertrok vanuit één basisopstand waarop hij vervolgens eindeloos varieerde, ook al is de versiering hier uitgesprokener aanwezig (sgraffiti, deurlijst).

11. Karmelietenstraat 177

Persoonlijke woning van de architect.

Alphonse BOELEN (1877-1936), 1903.

Huis in eclectische art-nouveaustijl met traditioneel plan en verfijnd lijnenspel in de behandeling en verscheidenheid van de muuropeningen en het gekleurde bakstenen metselwerk. Fraai bovenlicht met glas-in-loodraam. Het huis heeft mooi houtwerk bewaard met geometrische vormen in de geest van Hankar.

stijl met traditioneel plan en verfijnd lijnenspel in de behandeling en verscheidenheid van de muuropeningen en het gekleurde bakstenen metselwerk. Fraai bovenlicht met glas-in-loodraam. Het huis heeft mooi houtwerk bewaard met geometrische vormen in de geest van Hankar.

12. Brugmannlaan 291

Victor VAN NIEUWENHUYSE, rond 1900.

Art-nouveaugevel met hardstenen sokkel waarvan de belijning doet

denken aan de architectuur van Horta. Het centrale gedeelte ontplooit zich vanaf een smalle deur naar een bow-window die door een elegante stenen luifel op fraai gebogen consoles rust.

13. Landhuisjesstraat 156

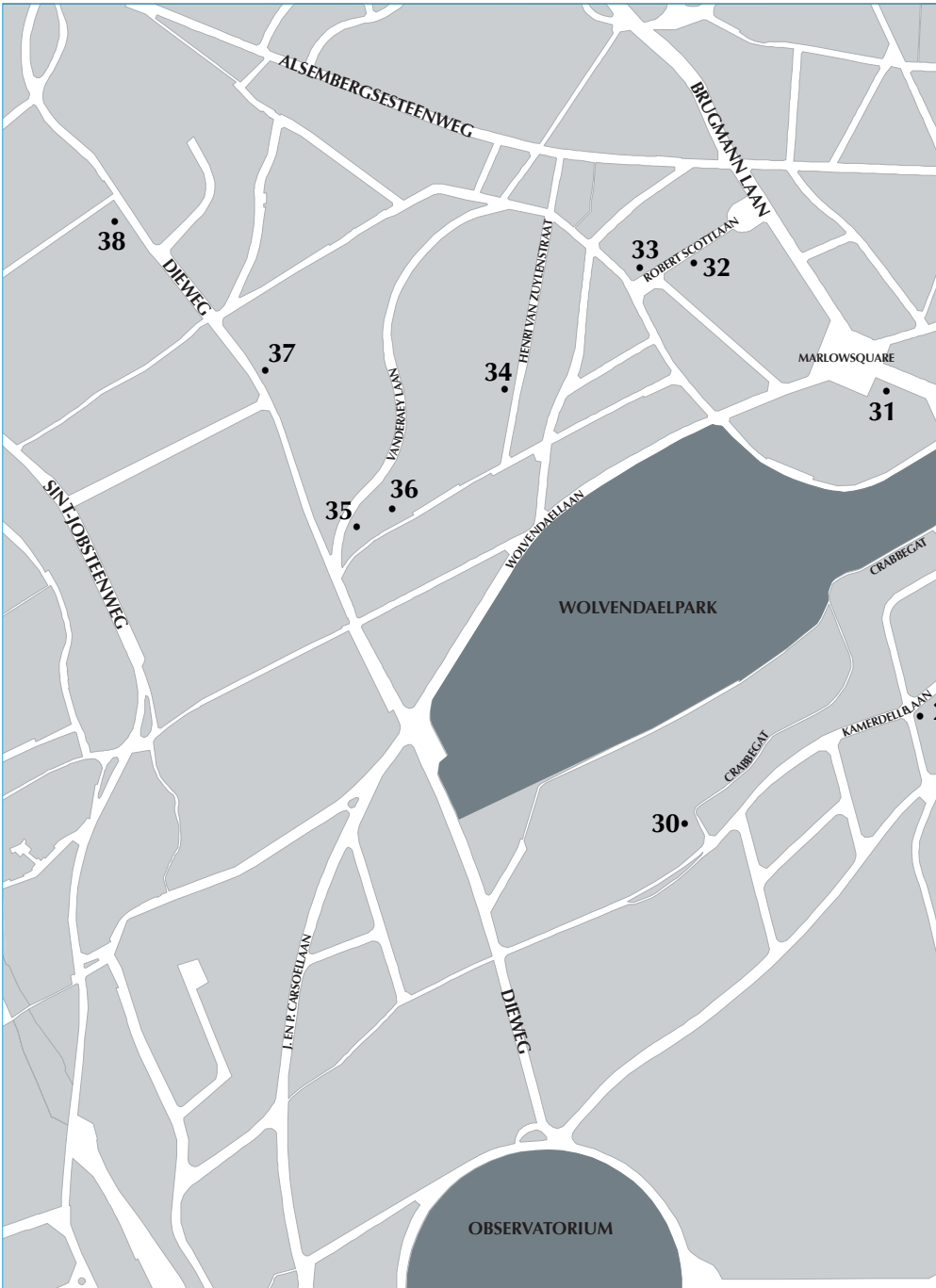
François VAN MEULECOM (1889-1963), 1922.

Zie Brugmannlaan 370. Een ander huis van de architect, uit 1926, bevindt zich in de Wolvendaellaan 49.

14. Boetendaellaan 124

Persoonlijke woning van de architect.

Sta JASINSKI (1901-1978), 1931. Modernistisch huis van baksteen en beton. De eenvoudige volumes worden geritmeerd door een reeks horizontale lijnen en een schuine lijn, die van de muur van het terras, de luifel van de voordeur en van de bel-etage, het geprofileerde platte dak en de trapeleuning.

15. Boetendaellaan 126

Huis en studio van Armand Crabbé.

Lucien DE VESTEL (1902-1967), 1933.

Armand Crabbé (1883-1947), leraar zang aan het conservatorium, was bariton aan de Muntchouwborg van 1904 tot 1938 en een gevierd zanger in het buitenland. Zijn huis, in een gematigd modernistische stijl, wordt gekenmerkt door contrasterende kleuren en texturen en gefragmenteerde volumes. De horizontale structuur sluit aan op die van de aanpalende woning. De patrijspootvormige vensterlijstjes, metalen buizen en afgeronde gevelbeëindiging doen denken aan de scheepsarchitectuur. Het donkere hout ter hoogte van het balkon bestaat uit planken van gecreosoteerde, zwart gemaakte eik, die contrasteren met de korrelige, lichtroze pleisterlaag en de zichtbaar gelaten baksteen. De huidige verflaag is niet origineel, zodat het beoogde effect niet tot zijn recht komt.

16. Henri Pirennelaan 21

Huis van M.H. Alexis DUMONT (1877-1963), 1923.

Aan de Henri Pirennelaan – die in het begin van de jaren 1920 werd aangelegd aan de binnenkant van een bouwblok – staan nog steeds enkele riante art-decovicilla's. De villa van Dumont is klassiek maar uiterst zorgvuldig bestudeerd, zoals blijkt uit het Andalusisch geïnspireerd smeedwerk, het goetig vensterwerk en de geometrisch bewerkte steen. De uitlopende volumes vormen een aangenaam contrast met de afgeronde hoekpartij.

17. Brugmannlaan 364 en 366

Woning van de architect.

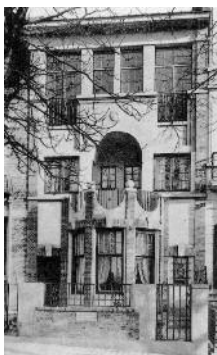
Jacques OBOZINSKI (1890-1981), 1921.

Classicistisch getint modernisme, vooral zichtbaar in het mansardedak. Mooi harmonieuze façade dankzij de indeling en afmetingen van de muuropeningen. Alleen de ijzeren-roedenverdeling, de lateien en lekdrempels van de ramen, de deurlijst en de uitstekende kroonlijst springen uit de vlakke, ononderbroken gevel.

18. Brugmannlaan 370

François VAN MEULECOM (1889-1963), 1923.

Van Meulecoms oeuvre draagt

de stempel van zijn stagemees-ter, architect Dewin, bij wie hij vele jaren doorbracht (1909-1914 en 1919-1922). Als geen ander weet hij klassieke gevels aan te kleden met decoratieve motieven in uiteenlopende technieken en materialen. De herenhuizen die hij ontwerpt, getuigen van een verfijnde en smaakvolle "klassieke" art-decostijl die erg gesmaakt werd door de bourgeoisie.

19. Brugmannlaan 374

Jean HENDRICKX, rond 1926. Modernistische baksteenbouw met erg expressionistisch karakter, beïnvloed door de Amsterdamse school.

20. Brugmannlaan 382

Huis van juffrouw Sirjacob. Jacques OBOZINSKI (1890-1981), 1923.

Huis met modernistische kenmerken - plat dak, vereenvoudigde vormen - en invloed van de cottagestijl (bow-window, bakstenen, kozijnen met houten roedenverdeling). Een op het eerste gezicht eenvoudige gevel, dankzij de harmonieuze verhoudingen.

21. Brugmannlaan 384

Hotel Haerens, beschermd als monument in 1988.

Antoine COURTENS (1899-1969), 1928.

Herenhuis in art-decostijl met geometrische volumeverdeling, afgeronde hoekpartij, spel van in- en uitspringende elementen en modillons. Mooi decor van gestileerd smeedwerk.

22. Brugmannlaan 449

Woning van de architect.
Alphonse ANNAERT, 1904.

Bakstenen huis in eclectische art-nouveaustijl. Annaert heeft vooral oog voor het - symbolische en verfijnde - decor, waarvoor hij steen (dennenappel), glas-in-loodramen (scarabeeën), mozaïeken (gekleurde steentjes) en sgraffiti (zonnebloemen, laurierbladeren,...) gebruikt. Zuilen, pilasters en hoge muuropeningen accentueren het verticaliserend karakter van de gevel.

23. Brugmannlaan 408 en 410

Jean-Baptiste DEWIN (1873-1948), 1910; 1908.

Geraffineerd mozaïekdecor met geometrische of dierenmotieven, typisch voor de vormentaal van de architect. Dewin slaat hier zichtbaar de weg van de art deco in.

24. Schepenijlaan 3

Huis Philippe Dotremont, beschermd als monument in 1977.
Louis Herman DE KONINCK (1896-1984), 1931.

De eenvoudige en elegante gevel van zichtbaar gewapend beton vormt een gladde, uniforme en ononderbroken wand die enkel verlevendigd wordt door de langwerpige muuropeningen, de bow-window en de metalen kozijnen.

25. Schepenijlaan 16

Raphaël DELVILLE (1894-1971), 1935.

In het modernistische "maison des terrasses" ziet Delville af van elke ornamentiek en laat hij de plastische, in- en uitspringende volumes voor zichzelf spreken.

26. Schepenijlaan 21

Eigen woning van de architect.
Leon SNEYERS (1877-1949), 1926.

Huis in art deco met invloeden van de Weense Secessionistijl.

27. Brugmannlaan 491

Huis Van der Elst.
Pierre VERBRUGGEN (1886-1940), met de medewerking van Louis Herman De Koninck (1896-1984), 1925.
Bakstenen woning, voorzien van bow-window op de verdieping met bekronende geometrische fries van terracotta tegels en twee flankerende beelden. Verbruggen stond vóór de oorlog aan het hoofd van het atelier van Paul Hamesse en maakte zich aldus vertrouwd met diens soms door de Weense Sezession geïnspireerde stijl. Dat blijkt uit verschillende details, zoals de zuivere lijnvoering of het profiel

van de ingangspartijen, elementen die zich desondanks in de originele bakstenen art-decogevvel integreren.

28. Brugmannlaan 519

Jean-Baptiste DEWIN (1873-1948), 1910.

Ondanks zware verbouwingen bleef het geraffineerde mozaïekdecor op de classicerende gevel bewaard. De motieven op de fraaie hekken dragen bij tot de decoratieve vormgeving van de woning. Opvallend is dat de huizen aan de Brugmannlaan slechts vanaf de Floréallaan worden voorafgegaan door een tuintje.

29. Kamerdellelaan 22

Woning Génicot, in 1995 als monument beschermd. Raphaël DELVILLE (1894-1971), rond 1930.

Modernistisch huis met bepleisterde gevels en strak gestructureerde volumes. Typisch dakterras en pergola voor een

architectuur die vormgeving en functionalisme van de woning vernieuwt.

30. Crabbegatweg 57

Huis en atelier van schilder Henri Quittelier (1884-1980), 1924.

Toen Henri Quittelier in 1924 een wandeling door Ukkel maakte, werd hij zo getroffen door het omringende landschap – weidse tarwevelden die zich vanaf de oude boerderijen van Kamerdelle tot aan de weg van het Crabbegat uitstrekten – dat hij besloot er een stuk grond te kopen. Hij tekende zelf de plannen van zijn “Italiaanse villa”, een huis in art-decostijl in een bucolische omgeving. Naast het woongedeelte huisvest het huis ook een atelier dat verlicht wordt door een brede muuropening met glasroeden. De villa is versierd met figuren die de kunsten voorstellen, en voorzien van een toren van waaruit de schilder-aquarellist een prachtig uitzicht had op zijn geliefde Ukkel.

31. Brugmannlaan 490

Léon DAVID (1875- ?), rond 1900.

In dit huis, dat mogelijk zijn persoonlijke woning was, maakte David zich los van de klassieke

art nouveau en koos hij voor een stijl “à la Gaudi” met een weelderige decoratie waarin de alomtegenwoordige, bewerkte steen contrasteert met de verderlichte voluten van de smeedijzeren balkons en borstweringen.

Tegenover het huis bevindt zich de woning van Victor Boelens (nr. 535), waarvan sommige details een dialoog lijken aan te gaan met de voluptueuze lijnvoering van David.

32. Robert Scottlaan 22

Huis Lamblot.

Victor BOURGEOIS (1867-1962), 1929.

De Scottlaan, eertijds een oude aarden baan, werd pas in 1924 met een steenlaag bedekt. Bourgeois, een vurig verdediger van de modernistische architectuur, zoals blijkt uit zijn ontwerpen, zijn geschriften en zijn

voordrachten, legt het accent op het monolithische karakter van de strikt op lijnen en afmetingen gebaseerde constructie. Vanaf de tussenverdieping wordt de gevel van deze smalle, bepleisterde rijwoning verlevendigd door een gebogen uitsprong met langwerpige vensterregisters (de kozijnen zijn niet meer oorspronkelijk) die met de strakke rechte lijnen contrasteert. Het dakterras was eertijds verfraaid met een houten pergola, die fungeerde als evenwichtspunt van de compositie en als opening naar de buitenwereld, een structuur die door de modernisten vaak werd aangewend.

33. Robert Scottlaan 45

Jean-François HOEBEN (1896-1968), rond 1925.

Modernistisch huis beïnvloed door De Stijl. De asymmetrische muuropeningen met variabele afmetingen, de glas-in-loodramen met geometrische lijnen en de in compartimenten verdeelde voordeur geven een erg picturaal karakter aan de woning.

34. Henri Van Zuylenstraat 59

Woning Jean Venelle.
Yvon BAUDOUX (1894-1969), 1928.

Woning die gekenmerkt wordt door terugkerende basisvolumes, brede hoekramen, daklijsten, uit-

springende kroonlijsten en afdaken en een bruine, oranje en zwarte gevelbepleistering met kleine, glinsterende kwartselementen. De zuivere belijning doet denken aan de architectuur van het Bauhaus. De moderne uitbreiding uit 1998 kreeg een andere kleurtonaliteit.

35. Vanderaeyleaan 118

Villa Sèthe. Gevels, daken, tuinhekken in 1994 als monument beschermd.

Henry VAN DE VELDE (1863-1957), 1897.

Deze villa in cottigestijl bouwde van de Velde voor zijn schoonmoeder, Louise Sèthe, vlakbij de Bloemenwerf. Jammer genoeg werd het huis meermaals verbouwd zodat het veel van zijn oorspronkelijk karakter verloren heeft.

Let ook op het schitterende hek (dat niet meer op zijn oorspronkelijke plaats staat).

36. Vanderaeyleaan 102

De Bloemenwerf, persoonlijke woning, in 1983 als monument beschermd.

Henry VAN DE VELDE (1863-1957), 1895.

Huis en plan grijpen grotendeels terug naar de Engelse cottigestijl. Dat blijkt uit de geveltoppen met imitatievakwerk, de bow-window, de rechthoekige vensters met roedenverdeling en het plan

dat zich rond een open hal ontwikkelt. De sobere, vrije en rationele inrichting is totaal vernieuwend.

37. Dieweg 56

Woning Pirson.

Louis Herman DE KONINCK (1896-1984), 1936, bijgebouwd in 1951.

Modernistische woning.

38. Dieweg 49

Huis Oor.

Antoine POMPE (1873-1980), 1923, verbouwd in de jaren 1950 (garages en interieur).

Tussen art deco en cottigestijl. Sobere en intimistische baksteenbouw die de stempel draagt van de Engelse woontraditie. Uiterst verzorgd metselwerk, afgewolfd dak, fraai afgewerkte trapeziumvormige muuropeningen (typisch voor Pompe, zie ook houten hek). Het trappenhuis met glaskap is nog oorspronkelijk. De woning werd voor dhr. Oor, pianobouwer en schilder, gebouwd. Zijn vroegere atelier wordt door het grote venster vooraan verlicht.

BIBLIOGRAFIE

S. Gilissen-Valschaerts, L. Martin, E. Hannotiau-Venken, S. Petit, *Uccle, une commune de l'agglomération bruxelloise*, U.L.B., Ed. de l'Institut de Sociologie, Brussel, 1962.

R. en S. Godfrain, *Le centenaire de l'avenue Brugmann - 1875-1975*, tentoonstellingscatalogus, Cercle d'histoire, d'archéologie et de folklore d'Uccle et environs, Brussel, 1976.

J. Dubreucq, *Uccle, tiroir aux souvenirs*, I, II, Brussel, 1978.

F. Varendonck en C. Temmerman, *Les châteaux d'Uccle*, tentoonstellingscatalogus, Cercle d'histoire, d'archéologie et de folklore d'Uccle et environs, 1978.

R. Meurisse, *Découvrez Uccle, une mosaïque de rues et de places*, Brussel, 1986.

Histoire d'Uccle, une commune au fil du temps, Cercle d'histoire, d'archéologie et de folklore d'Uccle et environs, Brussel, 1994.

De Academie en de Art nouveau, 50 kunstenaars rond Victor Horta, tentoonstellingscatalogus, Koninklijke Academie voor Schone Kunsten van Brussel, 1996.

Hout en metaal in de Brusselse huisgevel, Koning Boudewijnstichting, Archives d'Architecture Moderne, Brussel, 1997.

Deze villa aan het begin van de Dierweg (nr. 64) in cottagesijl heeft haar allures van vakantieverblijf bewaard.

In dezelfde collectie:

1. HET JUBELPARK, ZIJN GEBOUWEN EN MUSEA (Nl - Fr - Esp - Gb)
2. HET KERKHOF AAN DE DIEWEG (Nl - Fr)
3. DE GROTE MARKT VAN BRUSSEL (Nl - Fr - Esp - Gb)
4. DE BEGIJNHOFWIJK (Nl - Fr)
5. DE HEIZEL (Nl - Fr - Esp - Gb)
6. DE LOUIS BERTRANDLAAN EN HET JOSAPHATPARK (Nl - Fr)
7. DRIE VOORBEELDEN
VAN PASSAGES UIT DE 19de EEUW (Nl - Fr - Esp - Gb)
SINT-HUBERTUSGALERIJEN - BORTIERGALERIJ - NOORDDOORGANG
8. ANDERLECHT (Nl - Fr)
DE COLLEGALE - HET BEGIJNHOF - HET ERASMUSHUIS
9. DE ZAVEL DE WIJK EN DE KERK (Nl - Fr - Esp - Gb)
10. DE VIJVERS VAN ELSENE EN OMGEVING (Nl - Fr)
11. DE SINT-KATELIJNEWIJK EN DE OUDE HAVENDORPEN (Nl - Fr)
12. HET LEOPOLDSPARK ARCHITECTUUR EN NATUUR (Nl - Fr - Esp - Gb)
13. DE SQUARESWIJK (Nl - Fr - Esp - Gb)
MARGARETA, AMBIBORIX, MARIA-LOUIZA EN GUTENBERG
14. DE ARMAND STEURSSQUARE TE ST-JOOST-TEN-NODE (Nl - Fr)
15. HET KONINGSPLEIN EN DE WARANDEWIJK (Nl - Fr - Esp - Gb)
16. DE OBSERVATORIUMWIJK IN UKKEL (Nl - Fr)
17. DE TERVURENLAAN (Nl - Fr)
18. HET WOLUWEDAL (Nl - Fr)
19. DE LOUIZALAAN (Nl - Fr)
20. DE CENTRALE LANEN (Nl - Fr)
21. SINT-GILLIS VAN DE HALLEPOORT TOT DE GEVANGENIS (Nl - Fr)
22. DE RINGLANEN VAN HET ROGIERPLEIN TOT DE HALLEPOORT (Nl - Fr)
23. DE SINT-BONIFATIUSWIJK (Nl - Fr)
24. DE ONZE-LIEVE-VROUW-TER-SNEEUWWIJK (Nl - Fr)
25. DE BRUSSELSE KANALEN (Nl - Fr)
26. DE MARKTPLAATSEN VAN DE VIJFHOEK (Nl - Fr)
27. GANGEN IN BRUSSEL (Nl - Fr)

Grafische vormgeving: La Page • *Vertaling:* asbl lang(u)ages
Fotogravure: ROscan • *Druk:* P. François n.v. • *Distributie:* Altera Diffusion

© Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, Dienst Monumenten en Landschappen
C.C.N. - Vooruitgangstraat 80 - 1030 Brussel - Tel: 0800/13680

GEDRUKT IN BELGIE
WETTELIJK DEPOT: D/2000/6860/11

De collectie "Brussel, Stad van Kunst en Geschiedenis" wordt uitgegeven om het culturele erfgoed van Brussel ruimere bekendheid te geven.

Boeken vol anekdotes, onuitgegeven documenten, oude afbeeldingen, historische overzichten met aandacht voor stedenbouw, architectuur en kunsten... een echte goudmijn voor de lezer en wandelaar die Brussel beter wil leren kennen.

Vanaf het einde van de 19de eeuw vond er een belangrijke verstedelijkingsgolf plaats in het gebied tussen het centrum van Ukkel en de noordelijke grens van de gemeente. Deze urbanisatie kwam er onder impuls van Georges Brugmann en zou het Ukkelse landschap voorgoed hervormen. De deftige en gemakkelijk bereikbare nieuwe lanen trokken een bourgeois clientèle aan die op zoek was naar een groene omgeving, in de nabijheid van de stad. Een wandeling leidt de lezer van de Bloemenwerf naar het Van Buuren Museum, langs Ukkelse villa's in laat-19de-eeuwse, eclectische stijl tot modernistische huizen uit het interbellum.

De Staatssecretaris belast met Monumenten en Landschappen